

14. Kolossov V. Pseudo-States as Harbingers of a New Geopolitics: The Example of the Trans-Dniester Moldovan Republic (TMR). / V. Kolossov, J. O'Loughlin // Boundaries, Territory and Postmodernity. — London: Franc Cass, 1999. — P.151-176.

15. Pegg S. De Facto States in the International System. Working Paper № 21. / S. Pegg // Institute of International Relations, University of British Columbia. — London: Palgrave Macmillan. — 1998. — 26 p.

Далявская Т. П. Новые государственные образования: научный дискурс о категориально-понятийном аппарате

Статья посвящена исследованию многообразия понятий, обозначающих государствоподобные образования с неопределенным статусом. Для достижения максимально объективного и полного изучения проблемы был использован ряд общенаучных и специальных методов и подходов: синтеза и анализа, типологии, обобщения, политологического, компаративного и др. Были получены результаты, которые имеют некоторые элементы научной новизны.

Ключевые слова: бесконтрольные территории, де-факто государства, квазигосударства, непризнанные государства, повстанческие государства, псевдогосударства, самопровозглашенные государства, частично признанные государства.

Daliavska T. New state entities: scientific discourse on the system of terms and definitions

The article is devoted to the analysis of the variety of concepts that indicate statelike entities with an uncertain status. For achieving of the most objective and thorough study of the problem a number of general and special methods such as: synthesis, analysis, typology, generalization, political, comparative and others have been used. Some of obtained results have certain elements of scientific innovation.

Keywords: uncontrolled territory, de facto states, quasi states, unrecognized states, insurgent states, pseudo states, self-proclaimed states, partially recognized state.

УДК 323.269

Ірха Катерина Олександрівна,
кандидат політичних наук,

старший викладач кафедри політології та міжнародних відносин
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

**ТЕНДЕНЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ПРОТЕСТУ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР**

Сформульовано теоретичне обґрунтування політичного протесту як феномену та форми політичної участі. Актуалізована проблема реалізації масового політичного протесту та його форм на прикладі країн Західної Європи. Досліджено нормативне поле втілення політичного протесту.

Ключові слова: політичний процес, політичний протест, абсентеїзм, електоральний протест, аполітичність.

У сучасних умовах демократичного транзиту нерідко виміром ступеня свободи та відкритості суспільства виступає категорія «політична участь». Участь у політиці, у виборчому процесі, участь в діяльності політичних інститутах у міжелекторальний період тощо. Спектр можливих форм політичної участі впливає на оцінку рівня демократичності суспільства та держави. Важливо зазначити, що амбівалентність взаємовідносин політичної системи та суспільства передбачає об'єктивне висвітлення не лише процесу підтримки, але й вимог на «вході» до політичної системи.

Одним з варіантів реалізації формату вимог є політичний протест, а нормативне поле, що визначає його можливі форми, – індикатор розвиненості діалогу між державним апаратом та інститутами громадянського суспільства. Отже, саме феномен «політичного протесту» та його інституціональний вимір у країнах Західної Європи є предметом нашого дослідження. Політичний протест як різновид політичної участі лежав у колі наукових інтересів багатьох зарубіжних учених, таких як Дж. Дженкінс, Б. Кландерманс, У. Мілбрайт, С. Поздняков, С. Сабітов, С. Терроу, а також українських дослідників В. Бортнікова, О. Панькова, Н. Ротар, С. Телешун, В. Шевченко та інші. Досліджуючи протестний потенціал суспільства, протестну політичну поведінку, мотивацію політичного протесту, поза увагою залишаються проблеми диференціації форм політичного протесту та їхнього співвідношення з легальними форматами реалізації політичної участі громадян.

У сучасному суспільствознавстві немає однозначного тлумачення поняття «політичний протест». Різні дослідники, виходячи із власних наукових завдань, включають у це поняття різні політичні акції та форми політичної участі громадян. Досить поширеною точкою зору є визначення політичного протесту як однієї з форм політичної участі громадян. Так, в енциклопедичних джерелах можна знайти визначення «політичного протесту» (лат. *protestor* – публічно доводжу, грец. *politike* – політика) як «виду політичної участі, що виражається у прояві негативного ставлення до політичної системи в цілому або до її окремих елементів, норм, цінностей у відкритій, демонстративній формі. До форм політичного протесту відносять мітинги, страйки, демонстрації, тероризм тощо» [4, с. 56].

Американські дослідники Дж. Дженкінс та Б. Кландерманс визначають політичний протест як «колективну дію або систему колективних дій, спрямованих на зміну систем представницької і/ або виконавчої влади, проведеної державної політики або взаємовідносин між громадянами і державою в цілому» [8, с. 6]. Інший американський вчений – С. Терроу – визначає політичний протест як «використання руйнівних колективних дій, націлених на інститути, політичні еліти та інші пануючі групи і скоєних для досягнення деяких колективних цілей і вимог протестуючих» [9, с. 150]. Цей же дослідник виділив п'ять основних компонентів протестної дії:

- прямий характер, за допомогою якого відкидається інституційне посередництво;
- можливість насильства, яке є ультимативною формою протесту;
- експресивність протесту – протестувальники часто не здатні висунути інструментальні вимоги і висловлюють протест за допомогою алегоричних звинувачень і неадекватної лексики;
- зверненість вимог протестуючих до інших груп або елітних угруповань;
- наявність, незважаючи на експресивність протесту, певної стратегії при виборі форм поведінки, об'єкта критики і власних цілей [9].

Не дивлячись на міжнауковий характер категорії «протест», найбільш уживаними залишаються два підходи до його дефініції.

У першому випадку орієнтуються на поняття про норму, а сам «протест» визначається як форма «нетрадиційної» політичної поведінки. У цьому випадку критерієм розрізнення традиційної та нетрадиційної політики є наявність правил і законів, що сприяють регулярній репрезентації інтересів різних груп.

У нетрадиційних формах політичної поведінки відсутні якісь норми, що регулюють проведення мітингів протесту, політичних демонстрацій, бойкотів та ін. (хоч це не означає відсутність нормативних документів, що обмежують чи забороняють проведення вищезазначених акцій) [10, с. 40].

Інший підхід застосовують при аналізі політичних конфліктів. Останні за формами прояву поділяються на протест і повстання. При цьому протест розглядається як форма політичного конфлікту, предметом якого виступають конкретні дії влади. Переважно протестна поведінка не є довготривалою і реалізується у таких формах, як демонстрації, мітинги, пікетування, вуличні сутички й інші дії, пов'язані з порушенням громадського

порядку. Порівняно із протестом повстання стосуються більш фундаментальних питань і зазвичай передбачають прояв озброєного насильства між представниками політичного режиму і його опонентами.

Політичний протест завжди супроводжувався тенденцією співставлення його виключно з нелегальними формами політичної участі, тобто ототожненням протестної поведінки з такою, що суперечить законним нормам політичної діяльності, які передбачені у державі. На нашу думку, політичний протест більш багатогранне суспільно-політичне явище, яке може мати найрізноманітніші форми, що включають в себе як конвенційні, так і не конвенційні політичні акції та поведінкові практики. У зв'язку з цим, більш справедливою є точка зору, що у поняття «політичний протест» включають не тільки конфронтаційні та насильницькі, а й конвенціональні акції, починаючи демонстраціями, голодуваннями і закінчуючи символічними жестами, на кшталт встановлення прапора або спалення партійного квитка тощо.

Найпоширенішою концепцією, що пояснює причини й механізми протестної поведінки, є концепція депривації, тобто стану невдоволення, викликаного розбіжністю між реальним або оцінюваним і очікуваним станом, до якого прагне суб'єкт.

У тому випадку, коли порівняння соціально-політичної дійсності із соціально значущими цінностями породжує почуття глибокої незадоволеності, виникає відчуття, що за певних соціальних і політичних змін бажані цілі можуть бути досягнуті у відносно короткий термін. Якщо описувана розбіжність стає значною, а невдоволення набуває масового характеру, виникає мотивація до участі у протестних діях. До факторів депривації належать економічний спад, різкий ріст податків і цін, руйнування стандартних норм і переконань, втрата звичного соціального статусу, завищені очікування, негативні результати власних успіхів з успіхами інших або з деяким «нормативним» станом та інші.

«Вибух» протестних форм поведінки з більшою імовірністю відбувається в період переходу від економічного підйому до глибокої депресії, коли люди починають порівнювати своє нове становище з попереднім.

Типологічно форми політичного протесту яскраво демонструє такий конструкт (Табл. 1.) [5].

Таблиця 1
Типологія форм політичного протесту

Рівень залученості до політичного процесу	Конвенційні форми	Неконвенційні форми
Низький рівень активності	- протестний абсентеїзм; - читання опозиційних ЗМІ, участь у віртуальних «соціальних мережах» протестної спрямованості.	- підписання опозиційних звернень до влади, петицій, постанов тощо.
Середній рівень активності	- створення опозиційного контенту у «соціальних мережах»; - електоральний протест.	- створення екстремістського контенту у «соціальних мережах»; - участь у заборонених демонстраціях та мітингах; - бойкотування; - голодування.
Високий рівень активності	- участь у діяльності опозиційних партій та у виборчих кампаніях; - участь в опозиційних мітингах та зборах; - звернення до провладних структур або до їхніх представників; Активність у якості політичного діяча (висування кандидатури, участь у виборах, керівництво суспільно-політичним рухом або партією).	- участь в акціях громадської непокори; - відмова від сплати податків; - участь у захопленні адміністративних будівель; - відмова залишати робоче місце; - блокування дорожнього руху; - участь у насильницьких та терористичних акціях.

Початок ХХІ століття ознаменувався тенденцією до масових суспільно-політичних протестів, що прокотилася країнами Західної Європи. Від початку мотивувала дані процеси економічна криза, потім – політичні рішення влади, покликані згодом стабілізувати соціально-економічне становище, згодом – політичний колапс як наслідок нестабільної комунікації між державою та громадянським суспільством.

Франція, Німеччина, Великобританія, Італія, Швеція та інші європейські країни, що тривалий час уособлювали собою стабільність соціально-політичної сфери, стали прикладом сплеску політичних протестів. Знаковим є той факт, спільні для цих країн заклики «оптимізувати співпрацю ЄС з «несоюзними» державами та зменшити на них свій тиск» пов'язані передусім с політичними подіями в Україні на межі 2013-2014 рр.

Показово, що первинні мотивації до актів політичного протесту у країнах Західної Європи переважно є не політичними, а носять соціально-культурний або побутовий характер, а вже потім пов'язуються з політичними рішеннями органів влади.

2014 рік у Франції розпочався наймасовішими за історію П'ятої Республіки протестами захисників традиційних цінностей. Близько 17 тис. осіб, за даними поліції, взяли участь у громадській антиурядовій маніфестації «День гніву» у Парижі. Демонстранти закликали скасувати закон, що дозволяє одностатеві шлюби, вимагали посилити законодавство для боротьби з абортами, а також прийняти більш радикальні заходи боротьби з безробіттям. Основна частина претензій була адресована уряду соціалістів і особисто президенту Ф. Олланду, чия популярність останнім часом б'є антирекорди, залишаючись на рівні 22 % [1].

Основним законодавчим актом, що встановлює порядок проведення демонстрацій у Франції, є Декрет-Закон 1935 р. із змінами 1960 і 2000 років. Ст. 1 Декрет-Закону вимагає в обов'язковому порядку при кожному зібранні чи маніфестації у громадському місці попередньо повідомляти про захід відповідний орган муніципальної влади. В країні діють спеціальні нормативні акти, що визначають скупчення народу, що не є демонстраціями. У Кримінальному кодексі Франції (Розділ II, ст. 431-3) конкретизовано, що вважати «скупченням» – це будь-яка група людей на певному громадському шляху або в якому-небудь громадському місці, здатна порушити громадський порядок. Скупчення людей може бути розігнано публічними силовими відомствами після двох вимог розійтися, які залишилися без уваги. Збройним же вважається зібрання, якщо хоча б у однієї людини буде помічено непряховану зброю.

Провокування збройного скупчення людей також карається одним роком тюремного ув'язнення. Якщо ж подібна провокація призвела до результату, то термін ув'язнення збільшується до семи років. Організатори демонстрації або маніфестації, про які не було попередньо повідомлено у відповідному порядку, караються шістьма місяцями тюремного ув'язнення. Ст. 431-3 УК Франції передбачає два випадки, коли поліція може застосувати силу безпосередньо (без попередження): за насильницьких дій спрямованих проти представників органів правопорядку; коли органи охорони правопорядку не в змозі інакше захистити територію, яку займають демонстранти.

Отже, відповідно до законодавства Франції конвенційними формами масового політичного протесту є збори (маніфестації, демонстрації, пікети тощо), про які завчасно повідомлено відповідні органи місцевої влади, засвідчено трьома організаторами акції, що мешкають безпосередньо у місті, де заплановано захід. Повідомлення має містити дату, місце та мету зібрання з переліком вимог, які повинні бути донесені до відповідних гілок влади. Окрім того, у подібних масових заходах виключається будь-який натяк на збройний характер.

У грудні 2013 р. в Італії відбулося декілька масових заходів з протестними закликами та критикою поточної політики уряду та парламенту, викликані надмірним регулюванням державою економіки, підвищенням податків на фоні рекордної позначки з безробіття у 12%. Все починалося зі студентських демонстрацій, а переросло у масові заворушення у Римі та

Турині. Нормативне регулювання масових маніфестацій в Італії зводиться до «Єдиного зведення законів громадської безпеки», яке часто називають «фашистським», адже прийнято його було у 1931 р. і відтоді жодного разу не змінено. Відповідно до цього закону намір проведення масового заходу політичного характеру слід погодити з квестором, а єдина вимога влади до такого зібрання – це його мирний характер. Також під забороною гучні образливі коментарі відносно органів влади та її посадових осіб. Знаково, що після Другої світової війни даний закон жодного разу не застосовувався через недосконалість норм попередження та покарання. Відтак реакція органів захисту правопорядку можлива за умов інтерпретації мети зібрання як незаконне захоплення муніципальної території.

Окрім соціально-економічних передумов масових політичних протестів важливим фактором залишаються проблеми гуманітарної сфери – культура, освіта, релігія. Так, восени 2010 р. після ухвалення Британським парламентом закону про плату за вищу освіту країною прокотилася хвиля студентських демонстрацій, яка мала повторення у 2011 та 2012 роках. Зібрання, що спочатку мали мирний характер і сподівалися на конструктивний діалог з парламентарями, переросли у стихійні зіткнення з поліцією, які призвели до людських жертв та нищення приватної та муніципальної власності. Таку агресію прем'єр-міністр Великобританії Д. Кемерон назвав неприйнятною: «Я хочу, щоб всі ми винесли з цього урок. Люди, які били скло, знищували приватну і державну власність, нападали на поліцейських, повинні постати перед законом. Я чекаю докладного звіту поліції». За британським законом про мітинги за масові заворушення можна потрапити до в'язниці на 10 років. За немасові заворушення, коли діє менше 12 осіб, може загрожувати ув'язнення на 5 років і штраф у розмірі чотирьох тисяч фунтів стерлінгів [2].

До 1986 р. основним актом, що регулює питання забезпечення громадського порядку при проведенні масових заходів (мітингів, демонстрацій, процесій) залишався закон про охорону громадського порядку (Public Order Act) 1936 року. У 1986 р. закон був прийнятий у новій редакції, детально регламентуючи проведення мітингів і демонстрацій, визначаючи можливі правопорушення і відповідальність за них. На підставі цього закону проведення вуличних демонстрацій і мітингів допускається виключно після отримання офіційного дозволу поліцейських управлінь. Згідно ст. 2 даного Закону організатори планованих масових заходів зобов'язані звернутися до поліцейської дільниці за місцем проведення заходу з письмовою заявою, де в обов'язковому порядку зазначені дата, місце, час проведення публічного заходу, передбачуваний маршрут руху учасників, прізвища і адреси проживання організаторів.

Ще одним прикладом масових політичних протестів проти органів місцевого самоврядування, викликаних не політичними мотивами, можна вважати демонстрацію проти знесення культурного центру Rote Flora у Гамбурзі за участю 7 тисяч осіб, яка закінчилася зіткненнями між представниками ліворадикальних організацій і поліцейськими. Захисники гамбурзького культурного центру й раніше проводили акції, проте вперше демонстрація була настільки масовою, а заворушення – настільки масштабними. Неврегульованість питання щодо прав власності будівлі стали причиною порушення громадського порядку та закликів щодо неспроможності місцевої влади виконувати покладені на неї повноваження.

Правове регулювання вуличних демонстрацій і мітингів у Німеччині забезпечується спеціальним Федеральним Законом «Про збори та марші» 1953 р. в редакції від 1978 р. Розділ 1 цього закону наголошує, що кожен має право проводити публічні збори, демонстрації і брати у них участь. Цим правом не володіє той, хто позбавлений основного права на свободу зібрань відповідно до ст. 18 Основного закону; той, хто проведенням подібних заходів або участю в них переслідує цілі партії, яка оголошена Федеральним конституційним судом антиконституційною відповідно до ст. 21, ч. 2 Основного закону; партія, визнана антиконституційною; об'єднання, заборонене ст. 9, ч. 2 Основного закону.

Будь-який масовий захід, збори або демонстрація в обов'язковому порядку повинні бути санкціоновані владою. Законодавство ФРН в окремих випадках допускає і проведення

так званих спонтанних публічних виступів громадян. Винятково можуть проводитися публічні заходи з приводу подій, які щойно відбулися або очікуються найближчим часом. Але при цьому особливо наголошується, що такі заходи не повинні плануватися заздалегідь, інакше вони в обов'язковому порядку підлягають забороні або припиненню.

Таким чином, політичний протест, що переважно носить масовий характер, може протікати у формі заборів, маніфестацій, маршів, демонстрацій, пікетів, страйків тощо. Протест може бути статичним та динамічним, залежно від кінцевої мети, може бути перманентним або ж відбуватися з перервами на переговори чи зміну вимог. Варто зазначити, що ступінь демократичності взаємодії органів державної влади та громадськості характеризує процедура погодження масових зібрань: в одних країнах організатори унормовують відносини з муніципальною владою, в інших – з органами захисту правопорядку (поліцією).

Окрім того, спостерігаємо ще одну тенденцію – не залежно від первинної мотивації будь-який протест набуває політичного забарвлення, адже у підсумку його суб'єкти звертають свої вимоги до державного апарату або ж до його посадовців. Європейські держави через законодавство дають широкі можливості для реалізації протестної участі громадян у політичному житті, але у той же час убезпечують себе від перевищення повноважень інститутами громадянського суспільства. Це стає можливим через введення норми попередження та звітності організаторів акцій перед відповідними органами влади.

Підсумовуючи вище викладене, зазначимо, що, на нашу думку, тенденціями реалізації політичного протесту у країнах Західної Європи є, по-перше, його перехід до масових публічних форм; по-друге, політична заангажованість передумов та мотивів протестної поведінки; по-третє, динамічність протестів у напрямку виходу за межі конвенційних форм і, по-четверте, стихійність зміни цільового курсу.

Література:

1. Акции протеста во Франции [Название с экрана] [Электронный ресурс]. — Официальный сайт сетевого издания Newstube. — Режим доступа: <http://www.newstube.ru/tags/akcii-protesta-vo-francii>.
2. Великобритания : протесты разгоняет конная полиция [Название с экрана] [Электронный ресурс]. — Официальный сайт РГРК «Голос России». — Режим доступа : http://rus.ruvr.ru/2014_01_29/Velikobritaniija-protesti-razgonjaet-konnaja-policija-0640.
3. Законы ряда стран о проведении митингов и массовых мероприятий [Название с экрана]. — Официальный сайт сетевого издания «РИА Новости». — Режим доступа: http://ria.ru/law_meeting/20120521/654426496.html.
4. Погорелый Е. Д. Новейший политологический словарь / Е. Д. Погорелый, К. В. Филиппов, В. Ю. Фесенко. — Ростов на Дону : Феникс, 2010. — С. 56.
5. Сабитов М. Р. Политический протест : теоретические проблемы дефиниции и типология [Электронный ресурс] / М. Р. Сабитов // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал). — №9 (17). — 2012. — Режим доступа : <http://www.sisp.nkras.ru>.
6. Шевченко В. М. Динаміка та причини зростання протестного потенціалу сучасного українського суспільства / В. М. Шевченко // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. — Науки : економіка, політологія, історія. — 2009. — № 14 (92). — 236 с.
7. Anderson K. Hacktivism and Politically Motivated Computer Crime / Kent Anderson. — Encurve, LLC, 2009 — 15 p.
8. Jenkins J. C. The Politics of Social Protest / J. C. Jenkins, B. Klandermans // The Politics of Social Protest : Comparative Perspectives on States and Social Movements. — Minneapolis : University of Minnesota Press, 1995. — P. 3—13.

9. Tarrow S. *Struggling to Reform : Social Movement and Policy Change during Cycles of Protest* / S. Tarrow. — Ithaca : Western Society, 1983. — 218 p.

10. Marsh A. *Protest and political consciousness* / A. Marsh. — Beverly Hills, Calif. : Sage Publications, 2011. — 271 p.

11. Huntington S. P. *Political order in Changing Societies* / S. P. Huntington. — New Haven: Yale University Press, 1968. — 488 p.

Ирха Е. А. Тенденции реализации политического протеста: европейское измерение

Сформулировано теоретическое обоснование политического протеста как феномена и формы политического участия. Актуализирована проблема реализации массового политического протеста и его форм на примере стран Западной Европы. Исследовано нормативное поле воплощения политического протеста.

Ключевые слова: *политический процесс, политический протест, абсентеизм, электоральный протест, аполитичность.*

Yrkha K. Trends in implementation of political protest: a European dimension

The theoretical foundation of political protest as a phenomenon and forms of political participation was formulated. The problem of realization of mass political protest and its forms on an example of Western Europe was actualized. The normative field implementation of political protest was investigated.

Keywords: *political process, political protest, absenteeism, electoral protest apolitical.*

УДК 32-327.5

*Лікарчук Дар'я Сергіївна,
аспірантка КНУ імені Тараса Шевченка*

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Становлення політичної конфліктології, як незалежної та самостійної науки, пройшло великий шлях. До сьогоднішніх днів політичний конфлікт, вважають частиною соціології. Хоча з 70-х років ХХ століття, політичний конфлікт розпочав самостійний шлях. Невід'ємною частиною становлення політичних конфліктів – є їх класифікація. Дійсно, в даній тематиці використовуються соціологічні знання, але вони пояснюють і віддзеркалюють сутність політичних конфліктів.

Ключові слова: *конфлікт, політичний конфлікт, внутрішньополітичний конфлікт, міжнародний конфлікт.*

Важливою та обов'язковою умовою дослідження та аналізу політичних конфліктів є створення їх класифікації. Проблематичність даного завдання полягає в ідентифікації політичного конфлікту та у багатогранності конфліктів. З одного боку політичний конфлікт можна визначити, як протистояння, боротьбу між елітою у владних структурах; з іншого боку, як колізію між реформаторами і контрреформаторами; та як протистояння різних політико-ідеологічних утворень.

Запропоновані в літературі типології, класифікації та види політичних конфліктів, базуються на різноманітних ознаках, нормах та сферах дослідження конфліктів. Наприклад, з точки зору прояву конфліктів, їх розрізняють на міжнародні і внутрішньополітичні; за характером нормативної регуляції – на інституціолізовані та неінституціолізовані; за можливістю їх регулювання – конфлікти з нульовою та ненульовою сумою; за тривалістю – коротко, - середньо - та довгострокові конфлікти; з точки зору публічності – явні та латентні [2, с.62].